

Валентина Анатоліївна Фрицюк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

У статті представлено результати аналізу останніх досліджень стосовно професійного саморозвитку фахівців за кордоном та названо праці закордонних науковців, які займаються проблемою професійного саморозвитку фахівців. Це засвідчило, що значна їх частина присвячена неперервній освіті вчителів, підвищенню кваліфікації вже працюючих вчителів. Доведено доцільність використання передового досвіду професійної підготовки педагогів Західної системи освіти у підготовці до професійного саморозвитку майбутніх педагогів в Україні за умови його максимального наближення до реалій суспільно-політичного життя в Україні.

Ключові слова: професійний саморозвиток, готовність, майбутні педагоги, зарубіжний досвід.

Центром сучасної парадигми є освіта, яка розвивається як відповідь на виклики цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце й можливості самореалізації, саморозвитку у новому глобальному просторі. Вища педагогічна освіта спрямована на досягнення багатьох цілей, згідно зі стандартами і рекомендаціями із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015 р.), включаючи підготовку студентів до активного громадянства, до майбутньої кар'єри, підтримку їх особистого розвитку тощо. Однією з таких цілей вважаємо підготовку у ВНЗ майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Для розробки ефективних шляхів і методів розвитку досліджуваної якості важливо проаналізувати стан підготовки фахівців до професійного саморозвитку в Україні й за кордоном.

Варто зазначити, що педагогічними працівниками України активно вивчається та використовується зарубіжний досвід підготовки фахівців до професійного саморозвитку, передусім, педагогів США та Європейських держав.

Суттєвим джерелом визначення сучасної стратегії у галузі педагогічної освіти в Україні є аналіз світового досвіду підготовки вчителів у різних освітніх системах. Українські вчені досліджували підготовку вчителів переважно у високорозвинених країнах, таких як США, Німеччина, Велика Британія та ін. До ґрунтовних робіт, які було виконано на матеріалах декількох країн, належать дослідження: проблем становлення і розвитку міжнародного вчительського руху (О. Сухомлинська); сучасних технологій підготовки вчителів до естетичного виховання у Великій Британії, Канаді, США (М. Лещенко); професійної підготовки вчителів у країнах Західної Європи другої половини ХХ ст. (Л. Пуховська) та ін. [15]. Систему підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Німеччині досліджували В. Гаманюк, Т. Вакуленко та ін.; у Норвегії – В. Семілетко та ін.; в Англії та Уельсі в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. – Н. Авшенюк та ін.; у США – Т. Кошманова та ін.; в країнах Європейського Союзу – О. Матвієнко та ін.

Дослідження проблем розвитку і саморозвитку особистості в різних країнах світу, їх порівняльний аналіз з вітчизняними дослідженнями є надзвичайно актуальною проблемою, що потребує постійної уваги і системного наукового аналізу, наголошує Л. Зязюн. Науковець, зокрема, здійснила фундаментальне дослідження розвитку і саморозвитку особистості в освітній системі Франції, наголошуючи, що актуалізація особистісного чинника в освіті, перенесення акценту на самореалізуючу діяльність в учінні й вихованні з використанням самоосвіти як засобу самоактуалізації, самовдосконалення, самоідентифікації зумовлюється соціальною й особистісною необхідністю саморозвитку, підвищенням його ролі в умовах інтеграційних міждержавних процесів. Від саморозвитку особистості залежать соціальна мобільність, перспективи поступу суспільств і держав [14].

У дисертаційному дослідженні Л. Зязюн [Ошибка! Источник ссылки не найден.4] розглянула напрями саморозвитку особистості (біо-епістемологічний, соціо-педагогічний, техніко-педагогічний); схарактеризувала трансформативно-педагогічні теорії про розвиток і саморозвиток особистості (гуманістичні, соціокогнітивні, соціальні, трансцендентальні); описала конструктивістсько-психологічні, системні та класичні теорії про саморозвиток особистості (психологічні, технологічні, академічні); приділила значну увагу цілям і стратегіям саморозвитку особистості у навчальних закладах Франції; надала моделі епохальних культур та схарактеризувала їх вплив на процеси розвитку і саморозвитку особистості; розкрила теоретичний внесок українських педагогів і психологів у розробку проблеми саморозвитку особистості в умовах глобалізаційних процесів і, що найважливіше з позиції нашого дослідження, розкрила моделі і технології професійного саморозвитку особистості.

С. Синенко, яка займається проблемою педагогічної освіти в країнах Західної Європи наголошує, що у Франції основна увага професійному саморозвитку вчителя приділяється у дослідженнях щодо післядипломної освіти, яка

покликана допомогти вчителям відновити їх професійні знання і в той же час переорієнтувати їх відповідно до реальних проблем школи і суспільства. Серед пріоритетних напрямів реформування системи неперервної освіти Франції таке: значне покращення освіти вчителів, навчання через дослідницьку роботу, масове запровадження в освітній процес інновацій, створення нових навчально-науково-дослідних установ вищого рівня [710, с. 12]. Особливістю системи підвищення кваліфікації Франції є особиста зорієнтованість на професійний розвиток та саморозвиток учителя. Якщо в континентальній Європі історично підтримується концепція вчителя-службовця і його освіта організується та контролюється працедавцем, зауважує науковець, то в Англії за романською традицією поширюється концепція вчителя-професіонала, який повністю здійснює контроль за своїм професійним розвитком.

На наявність істотних відмінностей характеру саморозвитку на Заході і Сході звертає увагу С. Кузікова, пояснюючи це, перш за все, різною роллю культурних цінностей людини Заходу і Сходу в процесі саморозвитку. Так, наприклад, якщо людина Заходу активно опановує зовнішній світ, поводячи себе в ньому як перетворювач, підпорядковуючи його собі, самостверджуючись, то людина Сходу прагне до вищих цінностей і сенсів буття через самозаглиблення, орієнтацію на ідеал, що знаходиться за межами зовнішнього, чуттєвого, реального світу [77, с. 13]. Науковець стверджує, що особистість можна розуміти як соціальний феномен вираження самості людини у духовному самоосмисленні, самоствердженні й самоєалізації її в суспільстві. Інтегруючи себе у суспільство, особистість відкриває власний духовний світ, внутрішнє життя у зовнішній самореалізації (екстеріоризація як механізм саморозвитку). Поняття особистості виражає подолання людиною своєї обмеженості і характеризує, констатує її безперервний саморозвиток [7, с. 18].

Неперервна освіта вчителів у Великій Британії спрямована на формування індивідуальної стратегії і стилю викладання вчителів, здатних до саморозвитку, наголошує Ю. Кіщенко, що забезпечується завдяки не тільки науковому обґрунтуванню, а й ретельному технологічному опрацюванню. Головною метою системи підвищення кваліфікації є ознайомлення вчителів із новинками теорії та практики педагогічної діяльності, прогресивними педагогічними технологіями, а також закріплення у них навичок самостійного набуття знань, необхідних для професійного розвитку [15, с. 16]. Науковець, спираючись на Циркуляр Міністерства освіти і науки Англії «Базова підготовка вчителів: затвердження програм», в якому мета сучасної професійної підготовки пов'язується із задоволенням потреби школи у новому типі вчителя, який є суб'єктом педагогічної праці, називає основні принципи педагогічної освіти: забезпечення суб'єктної позиції студента в галузі саморозвитку, формування своєї особистості і

моделювання своєї професійної діяльності; максимальне наближення змісту професійної підготовки вчителя до змісту його педагогічної діяльності.

Особливого значення в контексті Болонського процесу набуває вдосконалення системи організації самостійної роботи студентів, що має відігравати основну роль у професійній підготовці майбутніх фахівців, розвитку їхніх здібностей і готовності до фахового самовдосконалення, наголошує І. Сулим-Карлір [1111], яка займається проблемою організації самостійної позааудиторної роботи студентів педагогічних коледжів США. Науковцем визначено умови ефективного застосування американського досвіду в процесі професійної підготовки майбутніх учителів у вітчизняних вищих педагогічних навчальних закладах.

Серед особливостей професійної підготовки майбутніх педагогів у США варто назвати такі: залучення студентів до розробки індивідуалізованих програм самостійного навчання; широке застосування методів і форм організації навчання, що базуються на індивідуальному підході; відсутність жорстких термінів на виконання навчальних завдань; використання аудиторних занять лише як форми керівництва, спрямування і координації самостійної навчальної діяльності студентів; надання важливого значення самостійним письмовим роботам студентів; використання методистів-консультантів, тьюторів і викладачів з метою оперативного контролю, корекції і спрямування самостійної роботи студентів. Система організації самостійного навчання в американських педагогічних коледжах забезпечує кожного студента індивідуальною програмою взаємодії з викладачем (система консультування) й акцентує увагу на розвитку особистості майбутнього фахівця [1111, с. 14]. Вважаємо, що, з-поміж іншого, така система організації навчання сприяє професійному саморозвитку майбутніх фахівців. Вважаємо за доцільне використовувати основні результати аналізованої системи у підготовці до професійного саморозвитку майбутніх педагогів в Україні, з тим застереженням, що всі матеріали мають бути максимально наближені до реалій суспільно-політичного життя в Україні.

З останніх зарубіжних досліджень, які присвячено проблемі саморозвитку особистості, варто назвати наступні: Athan A. (Postpartum flourishing: Motherhood as opportunity for positive growth and self-development); Boyce L. (Propensity for self-development of leadership attributes: Understanding, predicting, and supporting leader self-development performance); Dachner A. (Self-guided development: A proactive approach to employee development); Deosthali K. (An empirical examination of self-development activities: Integrating social exchange and motivational lens); Lalande V. (Adult self-development during divorce: A qualitative inquiry); Langkamer K. (Development of a nomological net surrounding leader self-development); Li P. (Self-development toward freedom: Understanding self, identity, spirituality, and emancipatory interest);

Mason L. (Sexual risk taking and constructivist self development theory); McCollum B. (Self-development and the spontaneous expression of leadership behaviors); Orvis K. (Supervisory performance feedback as a catalyst for high-quality employee self-development); Reichard R. (Leader self-development intervention study: The impact of self-discrepancy and feedback); Soehnlein K. (The relationship of job insecurity, career planning, self-efficacy, goal orientation and the self-development of survivors of a downsizing corporation); Sutcliffe E. (In search of a real self: Self-expression and self-development: A descriptive case study); Xu Q. (A predictive model of employee self development: The effects of individual and contextual variables); Yang C. (It makes me feel good: A longitudinal, mixed-methods study on college freshmen's facebook self-presentation and self development). Однак серед них немає досліджень, присвячених підготовці саме майбутніх педагогів до професійного саморозвитку.

Науковці наголошують на відсутності серед фахового загалу єдиного поняттєво-термінологічного апарату, наявності усталених, проте неточних термінів у фаховій лексиці, використанні певних національних термінів, які відсутні у зарубіжному тезаурусі тощо [9, с. 4-5]. «Одні й ті самі педагогічні явища, процеси, зв'язки і відношення позначаються різними термінами, особливо це стосується «іншомовних термінів», які можуть позначати абсолютно тотожні конструкти» [3, с. 255].

Для позначення підвищення кваліфікації використовується англійський термін «professional development». Це – навчальна діяльність, спрямована на вдосконалення, формування готовності працівника до виконання більш складних трудових функцій. Така діяльність передбачає освоєння нових загальнотеоретичних і спеціально-технологічних знань, розширення спектра вмінь і навичок, поглиблення розуміння зв'язку між наукою і технологією [12, с. 99].

Проблемою безперервного професійного розвитку в післядипломній освіті педагогічних працівників займається О. Штомпель. Зіставлення ним концепту «професійний саморозвиток» в україно- та російськомовних текстах з іншомовними засвідчує принципову відмінність щодо тривалості процесу, зокрема його нескінченності впродовж трудової кар'єри. Так, за англійською, іспанською, італійською, нідерландською, польською, португальською, румунською та чеською термінологією, де професійний розвиток позначається як «continuing professional development», «formación profesional continua», «formazione professionale continua», «doorlopende professionele ontwikkeling», «ustawiczne doskonalenie zawodowe», «formação profissional continua», «dezvoltare profesionala continua», «další profesní rozvoj», професійний розвиток передбачає безперервність змін. В україномовній літературі ознаку безконечності позначають синонімами «постійний», «неперервний» або «безперервний професійний саморозвиток» (Я. Бабій,

Л. Доровольська, В. Краснов та ін.), або майже тотожним – професійний саморозвиток у безперервній освіті (Ю. Драгнев, Т. Кристопчук, Л. Поперечна та ін.) [8, с. 107].

В українському психолого-педагогічному осмисленні домінує багатогранне розуміння концепту професійний саморозвиток. За «Енциклопедією освіти», – це «формування суб'єкта професійної діяльності», етапами й результатами якого є «професійне самовизначення і вибір професії, професійна підготовка і формування особистісної готовності оволодіння професією, професійна освіченість, компетентність, майстерність, культура фахівця». Натомість інші дослідники вважають, що професійний саморозвиток особистості передбачає процес усебічної підготовки до професійної діяльності, особистісного професійного зростання на основі мотиваційного і системного саморозвитку і саморегуляції особистості як суб'єкта діяльності та життєтворчості, а стадії професійного саморозвитку вчителя характеризують більш універсалізовано, а саме: самовизначення, самовираження і самореалізацію [88].

Феномен професійного розвитку позначається у світовій науковій літературі різними термінами, зокрема, «професійний розвиток» (professional development), «кар'єрний розвиток» (career development), «розвиток персоналу» (staff development; employee development, workforce development), «розвиток людських ресурсів» (human resources development), «післядипломна освіта» (postgraduate education). Перелік іншомовних термінів можна продовжити і більш узагальнюючими мовними конструктами, такими як «навчання» (training), «навчання та розвиток» (training and development), «підвищення кваліфікації персоналу» (human performance technology), так і більш вузькими поняттями, які підкреслюють лише окремі аспекти професійного розвитку: «навчання технічним навичкам» (technical training), «розвиток навичок лідерства та керування» (executive and leadership development) [11].

З ґрунтовними положеннями щодо перспективного розширення і поглиблення бази знань з неперервного професійного розвитку вчителів виступила міжнародна група дослідників (Б. Авалос, Р. Болам, П. Хрісті, М. Дадс, Х. Дей, Дж. Елліотт, С. Граундвоте-Сміт, С. Граді, К. Харлеу, А. Харріс, Г. Келчтерманс, Г. Ліндсей, Ф. МакМахон, Д. Мюїджіс, А. Пенні, Дж. Робінсон, Дж. Сакса, С. Шугруе, В. Тріпп, Дж. Літл), яка опублікувала «Міжнародний підручник з неперервного професійного розвитку вчителів» [1212].

Погоджуючись з В. Ковальчуком [66], вважаємо, що Україна потребує створення нової системи не тільки післядипломної освіти вчителя, яка враховувала би кращий зарубіжний досвід, а й розробки системи підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку в процесі фахової підготовки у ВНЗ.

Емпіричне вивчення практики підготовки

майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку дозволило зробити такі висновки:

- формування готовності до професійного саморозвитку на етапі професійної підготовки у ВНЗ відіграє особливе значення, оскільки саме в цей період закладаються мотиваційно-ціннісні, когнітивні та рефлексивно-діяльні основи професійного саморозвитку майбутніх педагогів;
- суттєвим джерелом визначення сучасної стратегії у галузі педагогічної освіти в Україні, зокрема, спрямованої на підготовку майбутніх педагогів до професійного саморозвитку є аналіз світового досвіду підготовки вчителів у різних освітніх системах;
- аналіз останніх дисертаційних досліджень закордонних науковців, які займаються проблемою професійного саморозвитку фахівців, дозволяє стверджувати, що значна їх частина присвячена неперервній освіті вчителів,

підвищенню кваліфікації вже працюючих вчителів; головною метою системи підвищення кваліфікації є ознайомлення вчителів з новинками теорії та практики педагогічної діяльності, прогресивними педагогічними технологіями, а також закріплення у них навичок самостійного набуття знань, необхідних для професійного саморозвитку;

- доцільно використовувати передовий досвід професійної підготовки педагогів Західної системи освіти у підготовці до професійного саморозвитку майбутніх педагогів в Україні, за умови його максимального наближення до реалій суспільно-політичного життя в Україні.

Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у визначенні концептуальних засад та технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушко С. Р. Аналіз відповідності вітчизняної та англомовної термінології (на прикладі концепту «професійний розвиток фіхівців сфери туризму») / С. Р. Бабушко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2013. – Вип. 7. – С. 274-282. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2013_7_31.
2. Глосарій основних термінів професійної освіти і навчання / Т. М. Десятов; за загал. ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Видавництво «АртЕк», 2009 – 192 с.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К.; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. – 308 с.
4. Зязюн Л. І. Саморозвиток особистості в освітній системі Франції: Монографія / Л. І. Зязюн. – К.; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 386 с.
5. Кіщенко Ю. В. Формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ю. В. Кіщенко. – К., 2000. – 20 с.
6. Ковальчук В. І. Професійний розвиток учителів: зарубіжний досвід / В. І. Ковальчук / <http://education-ua.org/ua/rodivnyalna-pedagogika/485-profesijnij-rozvitok-uchiteliv-zarubizhnij-dosvid>
7. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб. / С. Б. Кузікова ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми : МакДен, 2011. – 149 с.
8. Курс лекцій з основ теоретико-методичної підготовки науково-педагогічних кадрів системи післядипломної освіти / [І. Ю. Регейло, В. І. Саюк, М. І. Скрипник, Г. О. Штомпель] ; НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». – К., 2015. – 128 с.
9. Національний освітній глосарій: вища школа / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
10. Синенко С. І. Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. І. Синенко. – К., 2002. – 21 с.
11. Сулим-Карлір І. Ф. Організація самостійного позааудиторної роботи студентів педагогічних коледжів США: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. Ф. Сулим-Карлір ; Вінниц. Держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – 20 с.
12. International Handbook on the Continuing Professional Development of Teachers / ed. By C. Day, J. Sachs. – Reprinted 2008, 2009. – London : Open University Press. – 320 p.

Валентина Анатолієвна Фрицюк,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,

ул. Острожського, 32, г. Вінниця, Україна

ЗАРУБЕЖНИЙ ОПИТ ПОДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТОВ К ПРОФЕСІОНАЛЬНОМУ САМОРАЗВИТИЮ

В статье представлены результаты анализа последних исследований зарубежных ученых, занимающихся проблемой профессионального саморазвития специалистов; показано, что значительная их часть посвящена непрерывному образованию учителей, повышению квалификации уже работающих учителей. Например, показано, что особенностью системы повышения квалификации Франции есть личная ориентация профессионального развития и саморазвития учителя. Если в континентальной Европе исторически поддерживается концепция учителя-служащего и его образование организуется и контролируется

роботодавцем, то в Англії по романській традиції розповсюджується концепція учителя-професіонала, який сам повністю здійснює контроль за своїм професійним розвитком. Утверджується, що в зарубіжних дослідженнях проблема професійного саморозвитку учителів розглядається головним чином в системі підвищення кваліфікації, головною метою якої є ознайомлення учителів з новинками теорії і практики педагогічної діяльності, прогресивними педагогічними технологіями, а також закріплення у них навичок самостійного набуття знань, необхідних для професійного саморозвитку. Показано, що суттєвим джерелом визначення сучасної стратегії в області педагогічного виховання в Україні, в частині, аспекта спрямованості на підготовку майбутніх педагогів до професійного саморозвитку є аналіз світового досвіду підготовки учителів в різних освітніх системах. В статті підкреслюється, що серед останніх зарубіжних досліджень не виявлено праць, присвячених підготовці майбутніх педагогів до професійного саморозвитку. Звертається увага на відсутність серед професіоналів єдиного понятійно-термінологічного апарату, наявність устоялися, але неточних термінів в професійній лексиці, використання певних національних термінів, яких немає в зарубіжному тезаурусі. Одні і ті ж педагогічні явища, процеси, зв'язки і відносини позначаються різними термінами. Доведено доцільність використання передового досвіду професійної підготовки педагогів Західної системи освіти в підготовці до професійного саморозвитку майбутніх педагогів у нас, при умові його максимальної адаптації до реалій суспільно-політичного життя в Україні.

Ключові слова: професійне саморозвиток, готовність, майбутні педагоги, зарубіжний досвід.

Valentyna Anatoliivna Frytsyuk,

*Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor,
Vinnytsya State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsubinsky,
32, Ostrozkyi Str., Vinnytsya, Ukraine*

FOREIGN EXPERIENCE IN TRAINING SPECIALISTS IN SELF-DEVELOPMENT

The analysis results of the latest research performed by foreign scientists who deal with the problem of specialists' professional self-development have been presented in the article; it has been noticed that the major part of this research is devoted to the issues of teachers' continuous education and qualification improvement of working teachers. For example, it has been marked that person orientation of teacher's professional development and self-development is the peculiarity of the system of qualification improvement in France. In continental Europe the conception of a teacher-servant is historically supported, his / her education being organized and controlled by an employer; in England the conception of a teacher-professional who personally controls his / her professional development is spread according to the Roman tradition. It is stated that in foreign research the problem of teachers' professional self-development is considered in the framework of qualification improvement the main task of which is teachers' acquaintance with innovative theories and practice of the pedagogical activity, progressive pedagogical technologies, as well as their mastering of independent acquisition of the knowledge necessary for their professional self-development. It is marked that the analysis of the world experience in the field of teachers' training within diverse educational systems is the essential source for the determination of the modern strategy in the domain of pedagogical education in Ukraine, to be more precise, the orientation on the future teachers' training in their professional self-realization. It is stated in the article that there have not been found any works by foreign researchers devoted to the issues of teachers' training in their professional self-development. Attention is paid to the absence of a unified conceptual and terminological apparatus, the presence of stable but imprecise terms in the professional vocabulary, the use of particular national terms which cannot be found in the foreign thesaurus. One and the same pedagogical phenomenon, process, links and relationships are defined by different terms. The expediency of the use of progressive experience in the area of professional training targeted to pedagogues in the Western system of education in the domestic educational system within the future pedagogues' training in professional self-development has been proved, on condition that this training is maximally adopted to the realities of Ukraine's socio-political life.

Key words: professional self-realization, readiness, future pedagogues, foreign experience.

Подано до редакції: 24.07.2016 р.

Рекомендовано до друку: 10.08.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. Ф. Ліненко